

In dit nummer

30

Brengen grutto's in Vlaanderen genoeg jongen groot?

Resultaten van het kleurmerkproject bij de bruine kiekendief 2011-2017

Gezenderde scholeksters op de Westerschelde

Nieuws over het Europese Broedvogelatlasproject, EBBA2

Verslagen op de Wellington golfbaan

Scholekster - Yves Adams / Vilda

In samenwerking met

natuurpunt
Studie

Door een drukke agenda van de vogelonderzoekers op het INBO was het een tijdje wachten op een nieuw nummer van Vogelnieuws. Maar hier is hij dan. Doorgaans worden in de nieuwsbrief vooral tussentijdse resultaten van lopende monitoringprojecten toegelicht maar dit keer ligt de focus op onderzoek dat iets verder gaat dan het verzamelen van cijfers over aantallen en trends. In een eerste bijdrage wordt het probleem van een onvoldoende hoog broedsucces bij weidevogels aangekaart en wordt de situatie van de grutto in de IJzervallei en de Westkustpolders onderzocht. Weidevogels zijn steeds meer genoodzaakt om zich terug te trekken in gebieden die als natuurreserveat erkend zijn of waar specifieke beheerovereenkomsten van kracht zijn. In het doorsnee landbouwgebied verdwijnen ze in snel tempo omdat ze er het intensifiëringsproces niet kunnen bijhouden. Het voortbestaan van weidevogelpopulaties in Vlaanderen hangt dus steeds meer af van het beschikbaar zijn van een voldoende groot areaal van gebieden die specifiek beheerd worden in functie van de verschillende soorten weidevogels. Daarbij is het van cruciaal belang dat broedvogels in deze gebieden voldoende jongen kunnen grootbrengen om de volledige Vlaamse populatie op peil te kunnen houden. Goede informatie over het broedsucces is in dat opzicht heel belangrijk. Inmiddels is ook een soortbeschermingsplan voor de Vlaamse weidevogels in voorbereiding en hopelijk kan daarmee de aanhoudende afname van soorten als grutto, wulp en Kievit een halt worden toegeroepen. Op dit ogenblik worden in het kader van de *African-Eurasian Migratory Waterbird Agreement (AEWA)* ook op Europees niveau verschillende initiatieven uitgerold voor de bescherming van weidevogels. Zowel het Agentschap Natuur en Bos als het INBO zorgen daarbij voor de noodzakelijke Vlaamse inbreng.

Onlangs heeft het INBO ook afscheid genomen van Anny Anselin die op 1 oktober begonnen is aan een welverdiend pensioen. Anny was gedurende meer dan 20 jaar één van de drijvende krachten achter de broedvogelmonitoringprojecten op het INBO. De laatste jaren was ze vooral intensief bezig met ecologisch onderzoek van bruine kiekendieven in Vlaanderen. Daarover werd op regelmatige basis gerapporteerd in Vogelnieuws. Ook in dit nummer komen boeiende resultaten van dit onderzoek aan bod. Als bestuurslid van de *European Bird Census Council (EBCC)* draagt Anny ook haar steentje bij aan Europese atlas- en telprojecten zoals EBBA2. Meer hierover ook in deze nieuwsbrief. We wensen Anny alle succes toe in haar verdere leven. Een echt afscheid is het zeker niet want Anny blijft ook de komende jaren betrokken bij onder meer het wingtagonderzoek van de bruine kiekendief. We kijken nu al uit naar nieuwe resultaten!

Editoriaal

Kievit - Yves Adams / Vilda

Brengen grutto's in Vlaanderen genoeg jongen groot?

Koen Devos [koen.devos@inbo.be]

Jonge grutto - Martine Decoussemaker

Over weidevogels horen we over het algemeen alleen maar alarmerende geluiden. In een groot deel van Europa zijn populatietrends sterk negatief waardoor soorten als grutto, wulp en Kievit op de Europese Rode Lijst zijn terechtgekomen (Birdlife International 2015). Hoofdoorzaak van die achteruitgang is het verlies van geschikte leefgebieden door intensieve landbouw (o.a. Beintema et al. 1995, Donald et al. 2001, 2006), vaak in combinatie met een toegenomen predatiedruk (o.a. Teunissen et al. 2005). Vooral vochtige, extensief beheerde graslanden – het favoriete broedhabitat van veel soorten weidevogels – worden steeds schaarser. Uit onderzoek is gebleken dat de problemen die zich voordoen bij weidevogels vooral te maken hebben met een te gering

broedsucces (Roodbergen et al. 2012). In heel wat landen probeert men inmiddels via allerlei beschermingsmaatregelen het tij te keren. Ook op Europees niveau worden initiatieven genomen om soorten als grutto en wulp uit de gevarenzone te krijgen, met o.a. specifieke soortbeschermingsplannen in het kader van de *Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds* (AEWA). Heel recent werd ook een Europees actieplan opgesteld voor typische weidevogelsoorten van vochtige graslanden (Leyrer et al. 2018). Het blijft afwachten of de implementatie van deze plannen tot een kentering van de Europese trends zal kunnen leiden.

Vlaamse weidevogelpopulaties onder druk

In Vlaanderen leek het in vergelijking met andere landen lange tijd best mee te vallen met de weidevogels. Uit de analyses voor de Vlaamse broedvogelatlas bleek enigszins verrassend dat de broedpopulaties van grutto, wulp en tureluur in de periode 2000-2002 nooit eerder zo hoog waren (Vermeersch et al. 2004). Vooral in de Kustpolders deden weidevogels het opvallend goed. Toch waren er ook toen al een aantal alarmerende tendensen merkbaar, vooral met betrekking tot de grutto. In de Noorderkempen – ooit het belangrijkste bolwerk in Vlaanderen - bleken de aantallen van deze soort al jarenlang sterk af te nemen. Deze negatieve trend zet zich tot op heden verder door (Leestmans & Smets 2015 a,b). Daarnaast bleek dat in bepaalde gebieden zoals op Antwerpen-Linkeroever het broedsucces veel te laag was om de populatie op langere termijn in stand te houden (Van Impe 2003).

Recente monitoringgegevens tonen inmiddels aan dat het hoge populatieniveau uit de periode van de broedvogelatlas niet kon gehandhaafd worden. Het aantal broedende grutto's in Vlaanderen is sinds de eeuwwisseling met 20 tot 30 % afgenomen, terwijl bij wulp en Kievit wellicht sprake is van een halvering van de broedpopulatie. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat nagenoeg alle weidevogelsoorten de status 'Bedreigd' of 'Kwetsbaar' hebben meegekregen op de nieuwe Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels (Devos et al. 2016).

Een populatie neemt in grootte af als er te weinig jongen worden grootgebracht om de sterfte van volwassen vogels te compenseren. Een aanhoudend slecht broedsucces leidt vaak slechts na vele jaren tot een duidelijke afname van het aantal broedparen. Steltlopers kunnen immers behoorlijk oud worden en keren jaar na jaar terug naar hun vaste broedgebied. Als er geen nakomelingen zijn, dan manifesteert de afname in de aantallen broedvogels zich pas wanneer de oudere, kinderloze broedvogels sterven. Op dat ogenblik is het echter veel moeilijker geworden om nog efficiënte beschermingsmaatregelen te nemen. Informatie over het broedsucces is dus belangrijk om te kunnen nagaan of populaties zich in een gunstige staat van instandhouding bevinden en om reeds in een vroegere fase gepaste maatregelen te kunnen voorzien indien nodig. Toch zijn in Vlaanderen relatief weinig gegevens terug te vinden over de reproductie van onze weidevogels, zeker in vergelijking met Nederland. Daar werd door tal van wetenschappers reeds heel wat fundamenteel en toegepast broedbiologisch onderzoek verricht dat cruciale informatie opleverde voor het behoud van weidevogelpopulaties.

Het Bruto Territoriaal Succes (BTS)

Het bepalen van het broedsucces is bij weidevogels niet zo eenvoudig. Om het helemaal goed te doen, zijn heel wat nestbezoeken noodzakelijk en dient de overleving van pulli vastgesteld te worden via onderzoek met kleurringen of zenders (zie bijv. Schekerman & Müskens 2000, Kentie et al. 2017). Dit type onderzoek vergt echter veel tijd en middelen waardoor een toepassing op grote schaal moeilijk realiseerbaar is. Onze noorderburen hebben daarom een methode ontwikkeld om bij bepaalde soorten het broedsucces op een meer globale manier op te volgen. Dit gebeurt aan de hand van zogenaamde '**alarmtellingen**' waarbij het gedrag van de oudervogels een indicatie geeft van het al of niet aanwezig zijn van jongen. Op basis daarvan kan dan het '**Bruto Territoriaal Succes**' of kortweg **BTS** berekend worden. Het BTS wordt berekend door de verhouding te nemen tussen het aantal gezinnen met jongen en het aantal territoriale paren dat een broedpoging onderneemt. Als er in een gebied met 10 territoria van grutto later 5 alarmerende broedparen met jongen worden vastgesteld, dan bedraagt het BTS 50%.

In de praktijk komt het er op neer dat je in een gebied eerst via de klassieke territoriumkartering het aantal broedparen of territoria bepaald. Vaak volstaan bij een soort als grutto een tweetal bezoeken in de beste periode om een goed beeld te krijgen van het aantal territoria. Met 'beste' periode bedoelen we de periode waarin alle koppels zich gevestigd hebben en die als dusdanig als piekmoment van broeden kan worden beschouwd. Bij grutto is dit de tweede helft van april. In tweede instantie wordt geprobeerd om een beeld te krijgen van het aantal succesvolle paren via alarmtellingen. Daarbij wordt het inventarisatiegebied doorkruist en wordt het aantal paren geteld dat

Alarmerende grutto – Koen Devos

Alarmerende grutto – Koen Devos

specifiek alarmgedrag vertoont (omdat ze met jongen zitten). Bij de meeste soorten steltlopers reageren beide oudervogels heftig op de nadering van de teller. Luid roepend komen de vogels boven de teller hangen en draaien rondjes. Dit gedrag is normaal gezien veel minder uitgesproken als de vogels nog met eieren zitten. Alarmtellingen dienen te gebeuren in de ‘fladderweken’. Dit zijn de twee weken waarin de eerste kuikens vliegvlug worden en waarin het aantal gezinnen met jongen doorgaans maximaal is (meestal 4-5 weken na de piek in het broeden). Voor Vlaanderen is dit bij de grutto in een normaal jaar de tweede helft van mei, bij tureluur iets later.

Er dient nogmaals benadrukt te worden dat BTS dus niet het aantal uitgevlogen jongen meet, maar het aandeel van de paren dat ongeveer halverwege de kuikenfase nog minimaal één kuiken in leven heeft. Er wordt op die manier dus alleen een indicatie van

het broedsucces bekomen. Uit meer specifiek onderzoek naar de koppeling tussen het aantal vliegvlugge jongen en het BTS-getal bleek dat er moet rekening gehouden worden met een ruime marge (Nijland et al. 2010). Als vuistregel is naar voren gekomen dat een BTS van minder dan 50% in ieder geval onvoldoende is om de populatie op peil te houden, dat een BTS tussen de 50% en 65% mogelijk voldoende is en dat een BTS van meer dan 65% voldoende zou moeten zijn. Omdat weidevogels relatief lang levende dieren zijn, is één jaar met een slechte reproductie niet noodzakelijk dramatisch voor de populatie. Maar gemiddeld over een reeks van jaren moet de jongenproductie uiteraard wél voldoende hoog zijn om de populatie in stand te houden. Daarom wordt aanbevolen om in een bepaald gebied of regio het BTS gedurende een aantal jaren na elkaar te bepalen en dan te werken met de gemiddelde waarden. Dit is ook beter om relatieve verschillen in broedsucces tussen verschillende gebieden te bepalen.

Het bepalen van BTS lukt niet bij alle weidevogelsoorten even goed. De methode is vooral geschikt bij soorten die vrij synchroon broeden zoals grutto, wulp en tureluur. Bij een soort als Kievit verloopt het broedseizoen veel meer gespreid met in bepaalde gevallen heel veel herleg na verlies van het eerste broedsel. Dat geeft problemen voor de planning van alarmtellingen. Bovendien is het gedrag van alarmerende Kieviten lastiger te interpreteren wat betreft de aanwezigheid van pulli. BTS-tellingen gebeuren ook best in gebieden die zodanig begrensd zijn zodat er weinig uitwisseling is van gezinnen met omliggende gebieden. Een soort als grutto legt soms behoorlijke afstanden af met de jongen. Als er koppels met pulli van elders in je BTS-gebied terecht komen en meegeteld worden tijdens de alarmtellingen (of omgekeerd: gezinnen die wegtrekken uit het BTS-gebied), dan kan dat resp. een over- en onderschatting van de BTS-resultaten geven.

In Nederland is het uitvoeren van alarmtellingen en het bepalen van BTS reeds helemaal ingeburgerd in het weidevogelonderzoek. In Vlaanderen is de methode nog grotendeels onbekend en voor zover we weten nog nauwelijks toegepast, behalve op beperkte schaal bij grutto in de Kalkense Meersen (Schepers 2010). In 2018 hebben we voor het eerst een poging gedaan om op grotere ruimtelijke schaal een beeld te krijgen van het broedsucces van de grutto via de BTS-methode. Het onderzoek vond plaats in de IJzervallei en de nabijgelegen polders in het uiterste westen van Vlaanderen. Dit is één van de weinige Vlaamse regio’s waar de aantallen van grutto tot op vandaag stabiel blijven of zelfs lichtjes toenemen. Of dit samenhangt met een hoog broedsucces zou moeten blijken op basis van gegevens over BTS.

Resultaten voor de IJzervallei 2018

Grutto's broeden van oudsher in de IJzervallei. Lange tijd bleef de verspreiding grotendeels beperkt tot de IJzerbroeken tussen Diksmuide en Oostvleteren die erkend zijn als Europees Vogelrichtlijngebied. Dit valleigebied van ruim 3000 ha bestaat bijna uitsluitend uit vochtige hooilanden en grasweiden waarvan een groot deel reeds aangekocht of in beheer is bij het Agentschap Natuur en Bos (ANB) en Natuurpunt. De voorbije 20 tot 30 jaar hebben grutto's daarnaast ook heel wat poldercomplexen ten noorden van Diksmuide gekoloniseerd (verderop in de tekst als 'Westkustpolders' benoemd). Met uitzondering van het Komgrondengebied van Lampernisse is de oppervlakte grasland hier duidelijk beperkter en meer versnipperd, en hoofzakelijk in regulier (intensief) landbouwgebruik. Dit zorgt er ook voor dat de verspreiding van grutto's hier erg geclusterd is. In verschillende broedlocaties zijn met landbouwers overeenkomsten voor weidevogelbeheer afgesloten.

De uitbreiding van het broedareaal in deze regio ging gepaard met een sterke toename van het aantal broedparen. Tijdens de periode van de broedvogelatlas 2000-2002 werd het broedbestand op 150-160 paren geschat, tegenover amper 16 paren in 1981. Recent inventarisatiewerk in 2016 en 2017 leverde resp. 159 en 156 broedparen op en lijkt te wijzen op een stabiele populatie over de laatste 20 jaar.

In 2018 werd voor het eerst gepoogd om naast de broedvogelaantallen ook het BTS te bepalen. Een territoriumkartering van alle gekende broedlocaties leverde in totaal 176 territoria op (een nieuw regio-record). Daarvoor werd elke locatie in de maand april minstens 2 tot 3 keer bezocht. Vervolgens werd in de periode 20-31 mei aan alle broedgebieden minstens één extra bezoek gebracht om alarmerende paren te tellen. In Tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het aantal territoria in de verschillende (deel)gebieden, het aantal alarmerende paren en de BTS-waarden die dit opleverde. Tevens

Grutto - Koen Devos

werd in mei en juni bij zoveel mogelijk succesvolle paren genoteerd hoeveel kuikens ze hadden. Er werd een onderscheid gemaakt tussen gezinnen met kleine pulli (nog geen veren) en met grote pulli (al grotendeels in de veren).

Voor de volledige regio kwamen we gemiddeld aan een BTS van 75%, ruim voldoende om de populatie in stand te houden (Figuur 1). In de IJzerbroeken bedroeg het BTS zelfs 85% wat beduidend hoger is dan in de Westkustpolders (59%). Ook op het niveau van de verschillende individuele broedlocaties waren er duidelijke verschillen in BTS. In zowat de helft van de gebieden was het broedsucces hoog genoeg, in een klein aantal werd de BTS-drempel van 50% niet gehaald. Daarbij moet bemerkt worden dat de BTS-methode minder goed bruikbaar is op locaties met een klein aantal broedparen. Het missen of dubbeltellen van één broedpaar met jongen kan dan immers reeds een groot effect hebben op het BTS. Als we louter kijken naar de grotere broedclusters van meer dan 10 broedparen, dan zien we hoge BTS-waarden in verschillende complexen van de IJzerbroeken (87-96%) en een lagere waarde in Lampernisse (50%).

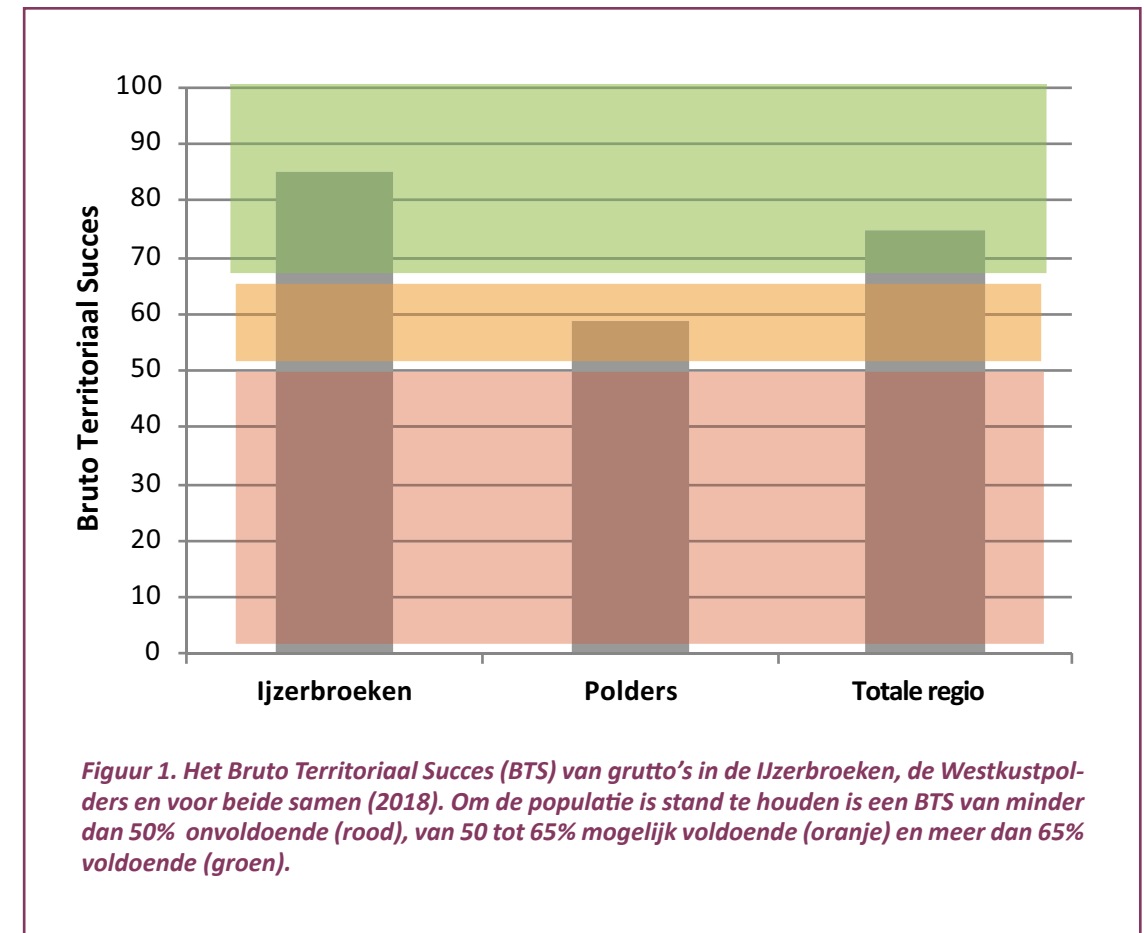
Hoewel grutto's erg plaatstrouw zijn aan hun broedgebied, zijn er ook een klein aantal individuen die zich verplaatsen naar andere gebieden. Hierdoor vindt dus toch een

zekere uitwisseling tussen de verschillende broedlocaties plaats. Een analyse van Nederlandse ringgegevens door Kruk et al. (1998) toonde aan dat 66% van alle als jong geringde grutto's binnen de 5 km van de ringplaats werden teruggemeld, en 90% binnen 23 km. Een meer recente studie van Kentie et al. (2014) liet zien dat driekwart van de adulte grutto's in Friesland binnen de 500 m van hun vorige nestplaats tot broeden komen. De maximale afstand bedroeg 15 km. Jonge grutto's die voor het eerst broeden, deden dit binnen de 18 km van hun geboorteplaats. Verplaatsingen van broedende grutto's tussen clusters zijn erg belangrijk om bijvoorbeeld inteelt te voorkómen, maar ook om populatieschommelingen op te vangen (Kentie et al. 2017).

Bovenstaande cijfers zijn ook van belang om de risico's van een gering broedsucces voor populaties in de Westhoek te kunnen inschatten. Algemeen gezien bleken grutto's in de Westkustpolders minder succesvol dan deze in de IJzerbroeken. Met een gemiddeld BTS van 59% is het niet zeker dat er voldoende jongen worden grootgebracht voor een stabiele populatie. Op basis van bovenvermelde afstanden kunnen we grutto's in de IJzervallei en de Westkustpolders echter als één metapopulatie beschouwen, waarbij er een regelmatige uitwisseling tussen de verschillende broedlocaties optreedt. Dit impliceert dat de aantallen in gebieden met een slecht broedsucces op peil kunnen blijven door immigratie van vogels uit de betere gebieden met een surplus aan jonge vogels zoals de IJzerbroeken in 2018. Zolang er voldoende clusters met een hoog broedsucces zijn om het BTS op regionaal niveau boven de 65% te houden, kan de totale populatie in principe stabiel blijven. Clusters met een aanhoudend slecht broedsucces en onvoldoende inwijkelingen vanuit naburige clusters zijn echter gedoemd om te verdwijnen, een fenomeen dat zich de afgelopen 10 tot 20 jaar op verschillende plaatsen in de regio heeft voorgedaan. Heel wat van de kleinere broedlocaties die zich tot op vandaag wél wisten te handhaven, blijven op dat vlak erg kwetsbaar. Soms broeden alle gruttopen er op slechts op 1 of 2 geschikte percelen met een beheerovereenkomst, terwijl in de ruime omgeving geen geschikt broedhabitat meer aanwezig is. Het stopzetten van het (vrijwillige) weidevogelbeheer op die percelen betekent bijna onherroepelijk het verdwijnen van de betreffende lokale broedpopulatie.

Tijdens het veldwerk in 2018 bleek de oorzaak van het mislukken van broedgevallen en sterfte onder de kuikens in de meeste gevallen moeilijk of niet te achterhalen. Op enkele percelen in Lampernisse en Schore werd met zekerheid vastgesteld dat legsels werden uitgemaaid. Al bij al bleven verliezen door landbouwactiviteiten echter vrij beperkt. De meeste grutto's zitten immers geconcentreerd op percelen die in eigendom

zijn van Natuurpunt of ANB of op percelen waar door de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) een beheerovereenkomst met de landbouwers is afgesloten. Deze percelen worden ten vroegste op 15 juni gemaaid. Op een paar locaties verdwenen broedende grutto's reeds vóór het maaien of beweiden wat wellicht wijst op predatie. Dit fenomeen bleef echter meestal beperkt tot één perceel. Van predatie op grote schaal in de nestfase werden geen aanwijzingen gevonden. Over de rol van predatie in de kuikenoverleving zijn geen gegevens bekend. De weersomstandigheden waren vrijwel het ganse voorjaar bijzonder gunstig voor opgroeiende kuikens (overwegend droog en warm). Wel waren in de meeste broedgebieden in de tweede helft van het broedseizoen nauwelijks of geen plas-dras situaties aanwezig door de uitzonderlijke droogte. In hoeverre dit een negatief effect heeft gehad op broedvogels en hun opgroeiende kuikens is echter onduidelijk.

Aanvullend op het BTS-veldwerk hebben we ook bij zoveel mogelijk paren genoteerd hoeveel kuikens ze bij zich hadden (zie Tabel 1). Omdat de jongen zich meestal schuil-

hielden in hoge vegetatie bleek dit moeilijker dan verwacht en bleef de steekproefgrootte beperkt. Paren met kleine jongen hadden gemiddeld 2,3 pulli (n=13); bij paren met grote jongen was dit gemiddeld 2,2 (n=11). Het lijkt er dus op dat er in de tweede helft van de opgroeifase van de kuikens weinig sterfte optrad, wellicht mede door het mooie weer.

Tabel 1. Overzicht van alle broedlocaties in de IJzerbroeken en de Westkustpolders in 2018 met vermelding van het aantal territoria, het aantal alarmerende paren in de 'fladderweken' en het Bruto Territoriaal Succes. Bij een beperkt aantal families kon het aantal kuikens bepaald worden (twee laatste kolommen).

	Aantal territoria	Aantal alarmerende paren	Bruto territoriaal succes (%)	Familie-grootte donsjongen	Familie-grootte grote jongen
IJZERBROEKEN					
Rhillebroeken	17	16	94,1		2, 2, 1
Woumenbroek	3	3	100	3	
Vallei Steenbeek	3	3	100		
Merkembroek	3	0	0		
Noordschotebroek	39	34	87,2	4, 2, 2, 2, 2, 3	1, 4, 2
Reningse Broeken	9	6	66,7	3	
Vallei Ieperlee	7	4	57,1	2	
Westbroek	27	26	96,3		2, 2, 2
Totaal	108	92	85,2	1	
POLDERS					
Lampernisse e.o.	24	12	50		2
Oudekapelle-Kaaskerke	8	2	25		
Vlavlakte Kaaskerke	5	5	100		
Polder Keiem	5	3	60		
Schoorbakke LO IJzer	3	1	33,3	4	4
Polder RO Schore	6	4	66,7	1, 1	
Waleweiden Schore	9	7	77,8		
Pervijze	6	6	100		
Oud-Stuivekenskerke	2	0	0		
Totaal	68	40	58,8		
REGIOTOTAAL	176	132	75,0		

Bruto Territoriaal succes bij wulp

In de IJzervallei is sinds 20 jaar een geïsoleerde en toenemende broedpopulatie van wulp aanwezig. In 2018 werd een bijzondere inspanning gedaan om gebiedsdekkend alle territoria te karteren en het Bruto Territoriaal Succes te bepalen via alarmtellingen. Dit leverde een totaal van 39 territoria op, verdeeld over verschillende complexen van

de IJzerbroeken. Het opvolgen van het broedsucces bleek moeilijker dan verwacht en is minder eenvoudig dan bij grutto, ondanks het feit dat wulpen met jongen meestal opvallend alarmgedrag vertonen bij gevaar. In tegenstelling tot grutto gaan wulpenkoppels met kuikens elkaars gezelschap niet opzoeken en blijven ze in familieverband rondlopen. Daardoor zijn ze minder opvallend en kost het meer moeite om ze te lokaliseren. Het alarmgedrag is soms ook moeilijk te interpreteren. Een enkele keer wordt nauwelijks gealarmeerd bij benadering van percelen waarin zich jongen bevinden, een ander keer is er fel alarm waarna de vogels ver wegvliegen.

Broedende wulpen bleken in de IJzerbroeken beduidend minder succesvol dan grutto's. Bij benadering slaagde ongeveer de helft van het aantal broedparen er in om tot een succesvol broedsel (kleine pulli) te komen. Het uiteindelijke BTS lag echter een stuk lager dan 50% omdat heel wat koppels in de eerste weken al hun jongen verloren. Dit gebeurde meestal zeer geleidelijk, waarbij op regelmatige basis een van de kuikens verdween. In één of twee weken tijd ging het dan vaak van 4 naar 0 kuiken. Daarbij speelde predatie wellicht een bepalende rol. Families van wulpen met kuikens lijken door hun specifiek gedrag extra kwetsbaar te zijn voor predatoren. Doordat ze ook de kuikenfase in familieverband doorbrengen, kunnen ze zich niet in groep verdedigen tegen roofdieren zoals grutto's en Kieviten dat wel doen. Veel wulpenkoppels hadden ook de gewoonte om met de jongen naar pas gemaaide percelen te trekken waar heel weinig dekking aanwezig was. Er waren visuele vaststellingen van kuikenpredatie door bruine kiekendief (2x) en zwarte kraai (1x).

Doordat we er niet in slaagden om alle broedparen goed op te volgen, werd geen betrouwbaar BTS-cijfer voor de volledige IJzerbroeken bekomen. In het kerngebied met 16 territoria kon echter met vrij grote zekerheid vastgesteld worden dat in totaal maar 2 koppels er in slaagden om respectievelijk 1 en 2 jongen vliegvlug te krijgen. Dit is ruim onvoldoende om de populatie in stand te houden. In hoeverre dit te rijmen valt met de nog steeds aanhoudende toename van het aantal broedparen blijft onduidelijk en vergt nader onderzoek.

Uit recent Nederlands onderzoek is gebleken dat bij grutto's gemiddeld 0,54 kuikens per volwassen paar en per jaar vliegvlug moeten worden om de populatie in stand te houden (Kentie et al. 2016, Schekkerman et al. 2017). Omgerekend betekent dit dat de Westhoek-populatie van 176 broedparen jaarlijks in totaal minstens 95 jongen moet voortbrengen. Met 132 succesvolle paren en een gemiddelde van ca. 2 kuikens per paar lijkt dat cijfer in 2018 vlot gehaald te worden. Dit soort ruwe berekeningen kunnen echter alleen maar als richtinggevend worden beschouwd. Om het aantal vliegvlugge kuikens op een wetenschappelijk onderbouwde manier te bepalen, is immers meer gedetailleerd onderzoek nodig waarbij kuikens voorzien worden van kleurringen en/of zenders.

Conclusies

Wat betreft het broedsucces in de IJzervallei en de Westkustpolders en het al of niet halen van vereiste BTS-drempelwaarden kunnen we nog geen verregaande conclusies trekken na één jaar. De resultaten voor 2018 wijzen voorlopig op een voldoende hoge reproductie om de regionale populatie in stand te houden, maar dit moet bevestigd worden gedurende de komende jaren.

Het bepalen van het BTS in andere Vlaamse regio's zou ons een meer volledig beeld kunnen geven van de staat van instandhouding van de grutto in Vlaanderen. De resultaten voor de IJzervallei kunnen immers niet zomaar als representatief worden beschouwd voor andere populaties in Vlaanderen. Zo doet de aanhoudend negatieve trend in de Antwerpse en Limburgse Kempen vermoeden dat het broedsucces daar aanzienlijk lager ligt. De sterke plaatstrouw van grutto's impliceert dat broedpopulaties die meer dan enkele tientallen km van elkaar liggen bijna geen uitwisseling kennen. Populaties die in de problemen komen in de Oostkustpolders zullen dus weinig of niet kunnen rekenen op een immigratie van vogels uit de IJzervallei, laat staan dat bijvoorbeeld de grutto's in de Kempen kunnen 'gered' worden door hun soortgenoten uit West-Vlaanderen. Het is dus belangrijk dat elk van deze regionale (meta)populaties voldoende jongen grootbrengt voor een instandhouding van de populatie.

Op basis van onze ervaringen in de IJzervallei menen we dat de BTS-methode goede perspectieven biedt voor toepassing in andere Vlaamse regio's. Pluspunt is dat in Vlaanderen reeds een groot deel van de broedende grutto's jaarlijks opgevolgd wordt via territoriumkartering, zowel door beroepsornithologen als door vrijwilligers. De extra tijdsinvestering voor het bepalen van het BTS is relatief beperkt en levert in verhouding heel wat waardevolle informatie op die ons in staat stelt om de mechanismen achter de voor- of achteruitgang van populaties beter te begrijpen. Indien we beschikken over BTS-gegevens van verschillende regio's en gebieden kan ook beter ingeschat in welke mate beheermaatregelen effectief zijn. Een onvoldoende hoog broedsucces is een belangrijk argument om bijkomende of aangepaste maatregelen te bepleiten.

Zij die interesse hebben om het BTS te bepalen van lokale en regionale gruttipopulaties via alarmtellingen kunnen steeds meer informatie bekomen bij de auteur van deze bijdrage.

Grutto met kuikens - Martine Decoussemaeker

Referenties

Beintema A., O. Moedt & D. Ellinger, 1995. *Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels*. Schuyt & Co. Haarlem.

Birdlife International, 2015. *European Red List of Birds*. Luxembourg, Office for official Publications of the European Communities.

Devos K., A. Anselin, G. Driessens, M. Herremans, T. Onkelinx, G. Spanoghe, E. Stienen, F. T'Jollyn, G. Vermeersch & D. Maes, 2016. *De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (2016)*. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek jaar (11485739). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: [dx.doi.org/10.21436/inbor.11485739](https://doi.org/10.21436/inbor.11485739).

Donald P.F., E.E. Green RE & M.F. Heath, 2001. *Agricultural intensification and the collapse of Europe's farmland bird populations*. *Proc. R. Soc. Lond. B.* 268: 25–29.

Donald P.F., F.J. Sanderson, I.J. Burfield & F.P.J. van Bommel, 2006. *Further evidence of continent-wide impacts of agricultural intensification on European farmland birds, 1990–2000*. *Agric. Ecosyst. Environ.* 116: 189–196.

Kentie R., C. Both, J. Hooijmeijer & T. Piersma, 2014. *Agedependent dispersal and habitat choice in Black-tailed Godwits (Limosa l. limosa) across a mosaic of traditional and modern grassland habitats*. *J. Avian Biol.* 45: 396–405.

Kentie R., N.R. Senner, J. Hooijmeijer, R. Márquez-Ferrando, J. Figuerola, J.A. Masero, M.A. Verhoeven & T. Piersma, 2016. *Estimating the size of the Dutch breeding population of Continental Black-tailed Godwits from 2007–2015 using resighting data from spring staging sites*. *Ardea* 114: 213–225. doi:10.5253/arde.v104i3.a7

Kentie R., E. van der Velde, J. Hooijmeijer & T. Piersma, 2017. *De Grutto Monitor 2016*. Onderzoeksrapport Conservation Ecology Group, Groningen Institute for Evolutionary Life Sciences (GELIFES), Rijksuniversiteit Groningen.

Kruk M., M.A.W. Noordervliet & W.J. Ter Keurs, 1998. *Natal philopatry in the Black-tailed Godwit Limosa limosa L. and its possible implications for conservation*. *Ringling & Migration* 19, 13-16.

Leestmans S. & M. Smets, 2015a. *Is er nog een toekomst voor de Grutto in de Noorderkempen? Deel 1: aantallen*. *Natuur.oriolus* 81: 1-6.

Leestmans S. & M. Smets, 2015b. *Is er nog een toekomst voor de Grutto in de Noorderkempen? Deel 2: weidevogelbeheer*. *Natuur.oriolus* 81: 37-46/

Leyrer, J., Brown, D., Gerritsen, G., Hötter, H. and Ottvall, R. (compilers). (2018) *International Multispecies Action Plan for the Conservation of Breeding Waders in Wet Grassland Habitats in Europe (2018-2028)*. Report of Action A13 under the framework of Project LIFE EuroSAP (LIFE14 PRE/UK/002). NABU, RSPB, VBN and SOF A13 under the framework of Project LIFE EuroSAP (LIFE14 PRE/UK/002). NABU, RSPB, VBN and SOF.

Nijland, F., Schekkerman, H. & Teunissen, W.A. 2010. *Methodes monitoring weidevogels*. Sovon-onderzoeksrapport 2010/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Roodbergen M., B. van der Werf & H. Hötter, 2012. *Revealing the contributions of reproduction and survival to the Europe-wide decline in meadow birds: review and meta-analysis*. *J. Ornithol.* 153: 53–74.

Schekkerman H. & G. Müskens, 2000. *Produce ren Grutto's Limosa limosa in agrarisch grasland voldoende jongen voor een duurzame populatie?* *Limosa* 73: 121-134.

Schekkerman, H., G.J. Gerritsen & J. Hooijmeijer, 2017. *Jonge Grutto's uitgevlogen in Nederland in 2016: een aantalschatting op basis van kleurringdichtheden*. Nijmegen: SOVON Vogelonderzoek Nederland.

Schepers R., 2010. *De Grutto (Limosa limosa) in de Kalkense Meersen. Historiek, broedsucces en toekomstperspectieven*. Scriptie voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in de Biologie, Universiteit Gent.

Teunissen W.A., H. Schekkerman & F. Willems, 2005. *Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand*. SOVON-onderzoeksrapport 2005/11, Alterra-Document 1292, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Alterra, Beek-Ubbergen.

Thorup O., 2006. *Breeding waders in Europe 2000*. International Wader Studies. International Wader Study Group, UK.

Van Impe J., 2003. *Voortplantingssucces van Kievit, Vanellus vanellus, Grutto Limosa limosa en Tureluur Tringa totanus te Antwerpen-Lin-keroever*. *Natuur.Oriolus* 69(2): 45-59.

Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriels. & B. Van Der Krieken 2004, *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 p.

Grutto - Koen Devos

Resultaten van het kleurmerkproject bij de bruine kiekendief 2011-2017

Anny Anselin, Henk Castelijns, Kris De Graeve, Christian Boutrouille, Filiep T'Jollyn

Bruine kiekendief HnBPnW - Johnny du Burck

In het vorige nummer van INBO Vogelnieuws (29/2) gingen we uitvoerig in op het dispersieonderzoek bij de bruine kiekendief door gebruik van kleurmerken/wingtags. We gaven toen een overzicht van de terugmeldingen in het voorjaar 2017 en maakten de balans op van het kleurmerken van de jongen in de verschillende regio's waar we actief zijn. In deze aflevering vatten we kort een aantal resultaten samen van de zeven jaren dispersieonderzoek.

Inzet. Bruine kiekendief OnFAnW - Kjell Janssens

Kleurmerken van jongen

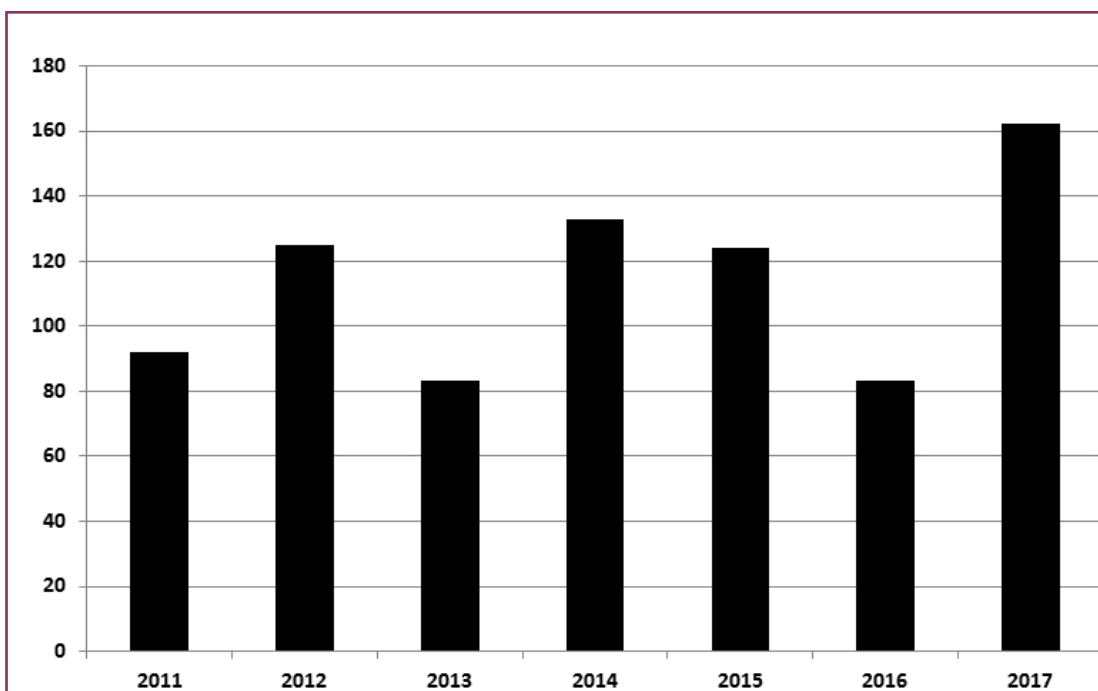
Hoeveel jonge vogels werden er al gekleurmerkt, in hoeveel nesten en waar? Na zeven jaar hebben we in totaal 802 jongen van wingtags voorzien. In Figuur 1 zien we dat het aantal fluctueert van jaar tot jaar, met als piek het broedseizoen van 2017 met 162 getagde vogels. Dit hoge aantal is het resultaat van een combinatie van een relatief goed broedseizoen, een verhoogde activiteit aan de Westkust, en de opstart van het wingtagproject door de *Groupe ornithologique et naturaliste Nord-Pas de Calais* (GON). De fluctuaties in de grafiek zijn vooral te wijten aan het aantal “beschikbare” jongen, dus aan het broedsucces. Ze worden echter zeker ook mee bepaald door de wisselende beschikbaarheid en inzet van de vrijwilligers in de verschillende regio’s. In het totaal waren mannelijke jongen met 53% iets beter vertegenwoordigd dan de wijfjes, wat meestal de regel is bij de bruine kiekendief. Dit percentage fluctueerde tussen de 51 en 54% in de zones met het grootste aantal getagde jongen: Zeeland (414), NO-Vlaanderen (157) en Westkust (129).

In Figuur 2 worden de locaties van alle 285 nesten weergegeven waar in de loop van de zeven jaar gekleurmerkt werd. Concentraties in de Westkust, Oostkust en NO-Vlaamse Kreekenland aansluitend bij Zeeland zijn duidelijk te zien, samen met een aantal verspreide punten in Noord-Frankrijk.

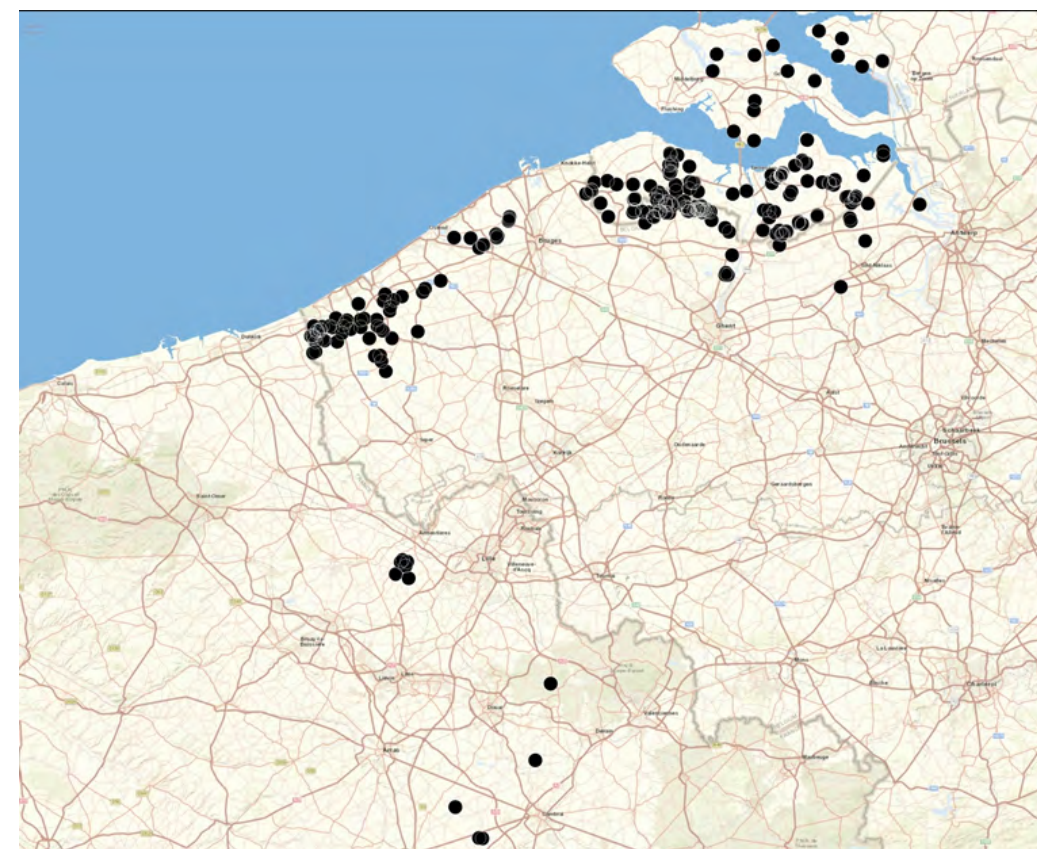
Terugmeldingen

Hoeveel van die gewintagde vogels hebben we ondertussen al teruggezien en welke informatie hebben we hierover kunnen verzamelen? Een aantal jonge (eerstejaars) vogels werden na het broedseizoen nog in de omgeving van hun nestgebied waargenomen, of tijdens de herfsttrek en overwintering erna. Die terugmeldingen kwamen uit Nederland (buiten Zeeland), Engeland, Ierland, Duitsland, Frankrijk, Spanje, Senegal en Sierra Leone.

We zijn echter vooral geïnteresseerd in de vogels die het jaar (of de jaren) na hun geboortjaar terug worden gezien, want die gegevens kunnen dienen om de overlevingskans te bepalen. Hoe meer van die waarnemingen we hebben, hoe beter dit berekend kan worden. Momenteel hebben we al terugmeldingen van 113 verschillende individuen die minstens twee jaar oud zijn. Daarvan werden er 31 al meerdere jaren na hun geboortjaar teruggemeld. In Figuur 3 zie je per jaar hoeveel vogels er

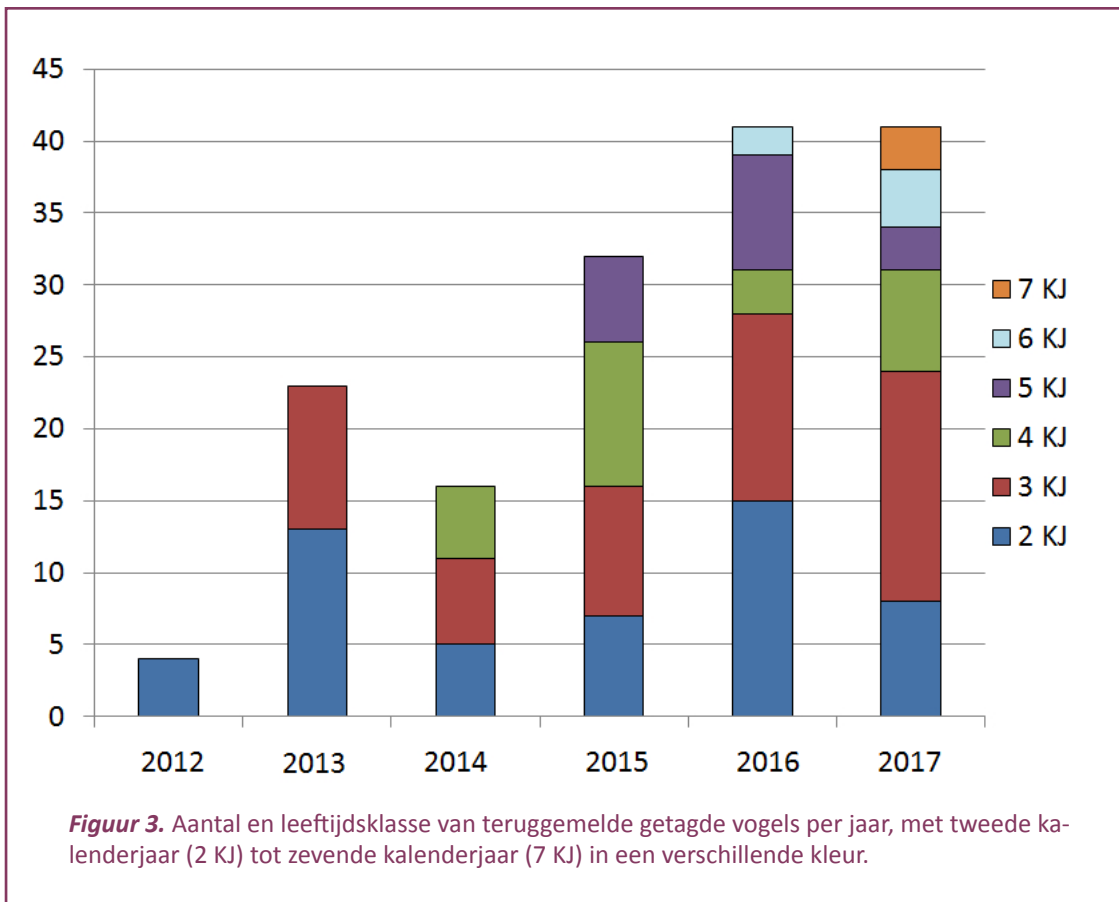

Figuur 1. Aantal getagde jonge kiekendieven per jaar in de periode 2011-2017.

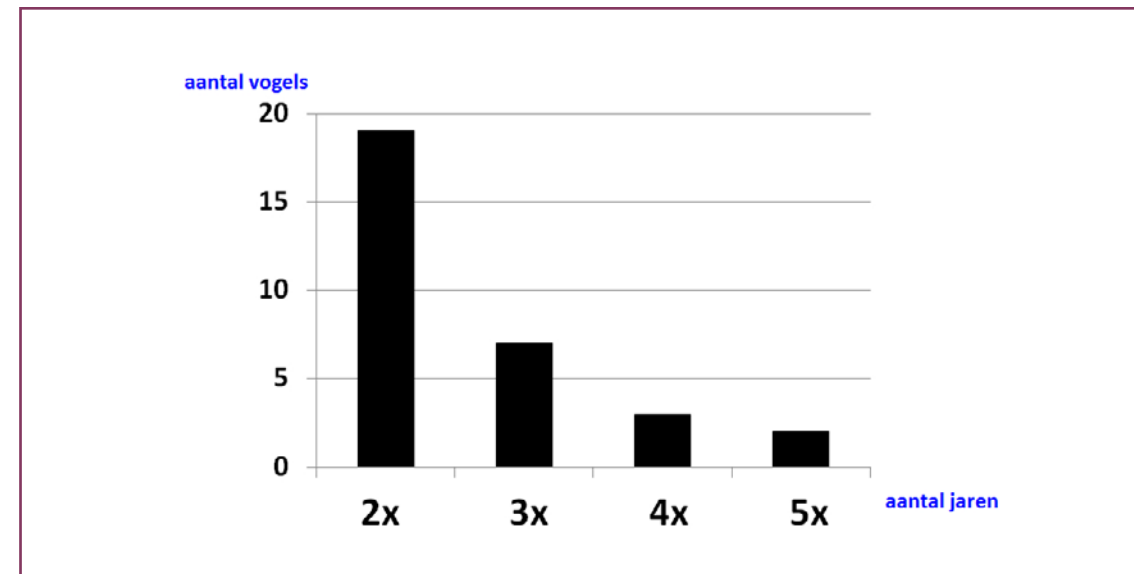
Figuur 2. Locaties van alle 285 nesten waar jongen werden getagd in de periode 2011-2017.

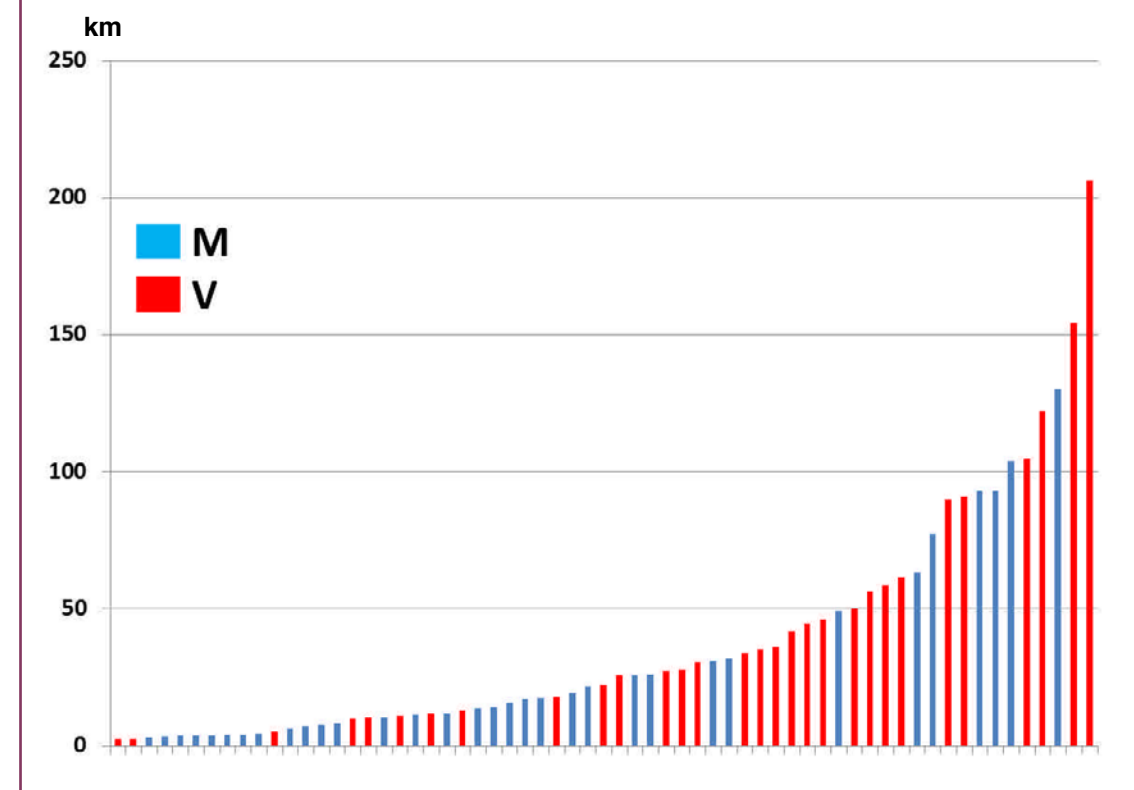

werden teruggezien en hoe oud ze zijn. 2011 was het eerste jaar dat we kleurmerken aanbrachten, dus konden er in 2012, het jaar erna, enkel tweede kalenderjaarsvogels (2 KJ) teruggezien worden. Vermits we ieder jaar getagd hebben, verwachtten we in 2013 zowel tweede-als derde kalenderjaar vogels, en in 2014 tweede, derde en vierde kalenderjaars, enz.. In de grafiek zie je dat er elk jaar vogels worden gezien van de leeftijdsklassen die je kunt verwachten. In 2017 waren de oudste getagde jongen zeven jaar oud, en ook daarvan werden er in 2017 enkele teruggezien. Het overgrote deel van de vogels die verschillende jaren worden teruggemeld, doen dat twee jaar (19), daarna neemt het snel af (zie Figuur 4). Slechts 2 individuen werden al in 5 verschillende jaren teruggezien.

Bij het dispersieonderzoek willen we vooral te weten komen waar de jonge vogels als volwassen vogel gaan broeden, op welke afstand en in welke richting van de geboorteplaats. Daarnaast is het interessant te weten of jonge vogels als volwassen in hetzelfde habitat gaan broeden dan waarin ze geboren zijn (in riet, graan, raigras,..).

Figuur 4. De 31 getagde vogels die meerdere jaren werden teruggezien.

Figuur 5. Dispersieafstanden tussen geboorteplaats en eerst waargenomen broedplaats van 33 getagde mannetjes (in blauw) en 30 getagde wijfjes (in rood). De hoogte van de balk geeft de afstand (in km) weer, elke balk is een afzonderlijke vogel. Zowel mannetjes als wijfjes leggen korte en lange afstanden af.

Dit alles zullen we proberen te relateren met geslacht, leeftijd en leeftijdsvolgorde van de vogel in het nest, en de fenologie van het nest. Ondertussen zijn er van die 113 teruggemelde getagde vogels al 63 die we broedend hebben teruggezien, sommige zelfs meerdere opeenvolgende jaren. Van hen kennen we dus hun dispersiegedrag en weten we of er habitattrouw is of niet. De andere getagde vogels werden meestal eenmalig waargenomen op doortrek of als zwervers, zonder bewijs van broedgedrag.

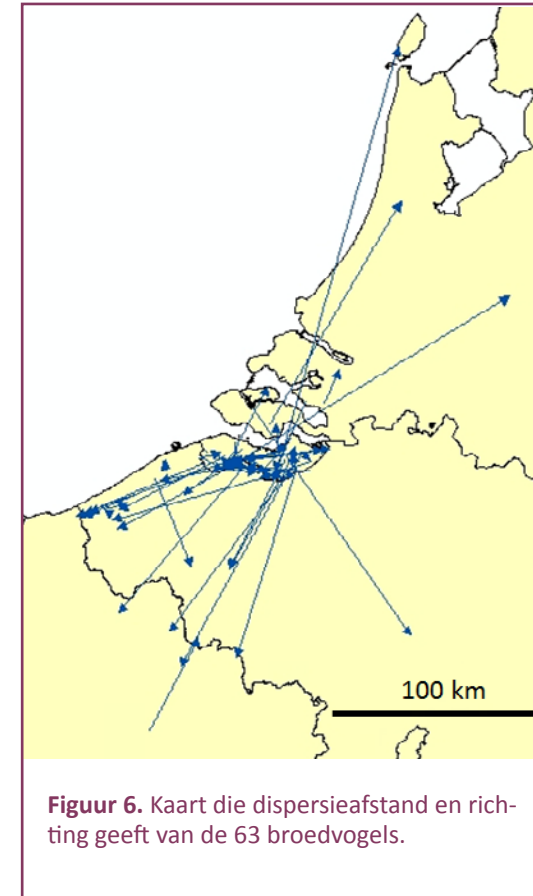
Het merendeel van die 63 vogels (33 mannetjes en 30 vrouwtjes) werd voor het eerst broedend waargenomen als derde kalenderjaar. De afstanden van nestplaats tot eerste waargenomen broedplaats gaan van nauwelijks twee kilometer tot 206 km, in een langzaam stijgende lijn (zie Figuur 5). De afstanden van de wijfjes zijn significant hoger dan die van de mannetjes, maar bij beiden zijn er korte en lange afstanden. Ook binnen de leeftijdsklassen zijn er lange en korte afstanden. Figuur 6 geeft de afstanden en richtingen van de dispersie van die 63 vogels weer, van de geboorteplaats tot de eerst waargenomen broedplaats.

Naast de afstanden van nestplaats tot eerste broedplaats hebben we van een aantal vogels ook informatie over verplaatsingen die ze opeenvolgende jaren als broedend adult maken. We geven hier een voorbeeld van een mannelijke vogel, geboren in de Grote Kreek te Overslag (Zeeland) in 2012 die voor het eerst broedend werd gezien in een rietveld te Hengstdijk (ZL) in 2014. Daarna broedde het mannetje in 2015 in riet nabij Zuiddorpe (ZL). In 2016 broedde hij in een tarweveld nabij Sint-Gillis-Waas. Dit was echter een laat nest, en we hebben een sterk vermoeden dat een eerste nest (in raai gras of riet) mislukt is. In 2017 tenslotte, broedde hij nabij Heikant (ZL) in riet. Op Figuur 7 zie je aan de schaal dat zijn opeenvolgende verplaatsingen nooit meer dan 20 km bedragen. Andere vogels tonen totaal andere patronen maar dit moeten we nog in detail bekijken.

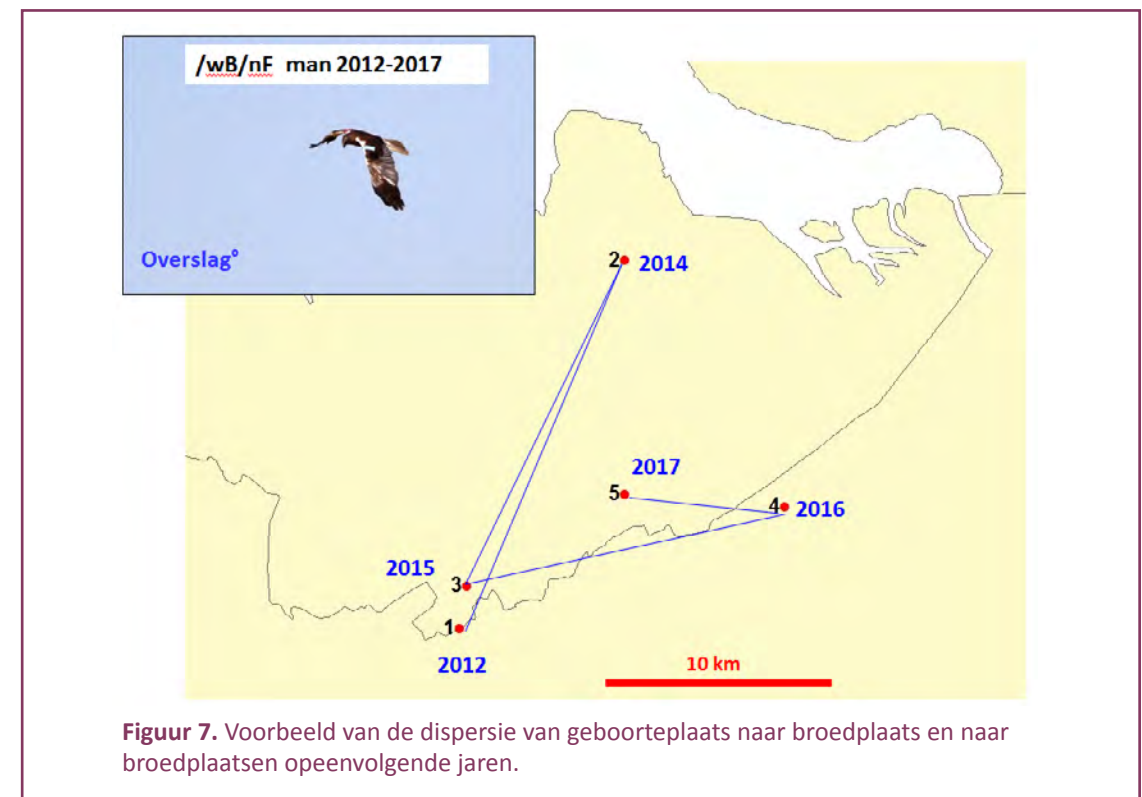
Het nieuwe broedseizoen

Dit voorjaar hebben we opnieuw al een aantal vogels die voor het eerst werden teruggemeld sinds hun "geboorte". Hopelijk zullen er een aantal van broeden zodat we nog een representatiever beeld krijgen van het dispersiegedrag van de bruine kiekendief.

Hartelijk dank aan alle waarnemers, fotografen, ringers en taggers en vergeet niet dat elke waarneming telt!

Ringer Roger Janssens met getagd jong in het Noord-Oostvlaamse Kreekengebied

Gezenderde scholeksters op de Westerschelde

Geert Spanoghe [geert.spanoghe@inbo.be], Gunther Van Ryckegem, Nico De Regge, Kenny Hessel

De titel klinkt misschien eigenaardig voor een Vlaams Instituut. Op basis van gekleurde scholeksters uit de Waaslandhavens weten we evenwel dat een meerderheid van deze vogels ten noorden van Vlaanderen overwinteren, in het Nederlandse Deltagebied. De Westerschelde blijkt daarbij heel belangrijk te zijn. Dit maakt dat 'onze' scholeksters goede kandidaten zijn om op basis van onderzoek kennis aan te leveren over de geprefereerde habitats van steltlopers op de bij eb droogvallende slikplaten van de Westerschelde. Deze kennisvraag leeft sterk omdat het aantal steltlopers in de Westerschelde terugloopt en de oorzaak onbekend is. Welke habitatkenmerken cruciaal zijn voor de overwinterende vogels is één van de centrale vragen in het beheer van het Natura 2000 gebied.

Scholekster - Yves Adams/Vilda

Deze vraag en de Vlaams-Nederlandse trekbeweging van de scholekster leidde tot een project in de schoot van de Vlaams-Nederlandse Scheldecommissie (VNSC), een samenwerkingsverband tussen INBO, SOVON en Deltares. Gezenderde scholeksters moeten hierbij toelaten voldoende gegevens te genereren over hoe zij doorheen de getijdencyclus de slikken gebruiken. Onze hypothese is dat zij meer gebruik maken van grote laag-dynamische slikken die door foeragerende steltlopers verkozen worden omwille van hun gelijkmatige toename van oppervlakte drooggevallen slik doorheen de getijdencyclus (van vloed naar eb) én een grotere rijkdom aan benthos. Hoog-dynamische slikken zijn zandiger, met minder benthos, en hebben bovendien vaak een steilere rand

tegen de platen (of schorren) aan zodat pas laat in de cyclus aanzienlijke oppervlaktes slik vrijkomen.

Deze resultaten van het zenderonderzoek zijn van belang 1) voor het beheer van de natuurfunctie van de Westerschelde; bv. welke gebieden zijn het belangrijkste voor deze vogels en verdienen dus de hoogste beschermingsgraad, 2) voor de effect-inschatting van ingrepen en maatregelen die de slikken en platen direct of indirect beïnvloeden; bv. in het kader van de verdieping van de Westerschelde waar het uitgebaggerde slik ook ergens gedumpt moet worden, 3) bij de zoektocht naar eventuele ingrepen en maatre-

gelen die verbetering beogen van de ornithologische kwaliteit van bepaalde gebieden of van het estuarium als geheel. Leuk meegenomen is dat wij ook leren hoe zij zich gedragen in hun broedgebied, de Waaslandhaven en omgevende polders. Wij denken onze vogels goed te kennen maar zowel naar fenologie, bijdrage aan de broedcyclus als het habitatgebruik van de niet-broedende partner kan ons beeld zeker nog vervolledigd worden.

In het voorjaar van 2018 werden 12 vogels op het nest gevangen, gekleurringd en gezenderd. We kregen daarvoor een demonstratie van Kees Oosterbeek die voor Sovon al heel wat zenderonderzoek naar scholeksters deed in het Waddengebied. Sovon heeft expertise binnen hun project CHIRP waar zij de link tussen het gebruik van en de verstoring op de winterse foerageergebieden, en het broedsucces tijdens het daaropvolgende voorjaar willen onderzoeken. Zo passen 'onze' vogels ook direct binnen dat project.

De meeste gezenderde vogels betroffen wijfjes. Van 10 van de 12 nesten weten we ook dat de eieren uitgekomen zijn. Dikwijls zagen we de gezenderde vogels op het nest wat ons deed besluiten dat deze ingreep op korte termijn alvast weinig of geen hinder veroorzaakte. Een paar broedde op een uitgedroogd ei, dat niet succesvol kon zijn, en een laatste paar was wellicht ook succesvol maar daarvan werd het nest niet meer gecontroleerd. Er werden geen paartjes met grotere jongen opgevolgd. Het zeer warme voorjaar zorgde voor grotere verplaatsingen van families dan gewoonlijk. Dikwijls naar plaatsen waar het foerageren gemakkelijker was zoals bv. de scheldeoevers. Daar zijn ze niet op te volgen. Maar wellicht leren we hieromtrent meer eens er vogels uitgelezen kunnen worden.

In het najaar van 2018 hopen we al enkele vogels uit te lezen op de Westerschelde. Ondertussen hebben we op INBO al heel wat expertise uit de andere zenderprojecten die gebruik maken van de Uvabits-apparatuur. De plaatstrouw van broedende scholeksters garandeert dat we ten laatste volgende voorjaar, ergens in maart of april, de meeste vogels op de broedplaats kunnen uitlezen. Voor het verwerken van de data werken we samen met Deltares. Zij kunnen heel wat informatie aanleveren omtrent de Westerschelde zoals bathymetrie, geomorfologie, benthos, droogvalduur, ... De onderzoeksprojecten uitgevoerd in de schoot van de VNSC hebben ook een belangrijke stem binnen uiteenlopende infrastructuur- en natuurprojecten in en langs de Westerschelde. Een garantie dat de uit dit project opgebouwde kennis ook beleidsmatig gebruikt kan en zal worden.

Het lossen van een wijffe (EARP), gevangen op het nest op de rails, langs de Ketenislaan te Kallo op 22 juni door Lyndon Kearsley van Ringgroep Durme. Bij het lossen, zag je de vogels telkens schuddend wegvliegen om dat 'ambetante ding' van hun rug te krijgen. Tijdens het observeren van verschillende vogels de dagen na het zenderen, leek het erop dat zij er voorts weinig last van hadden.

Dit wijffe (EAHX) werd gezenderd op 25 mei. Ze broedde op 3 eieren op een spoorwegterrein boven Drijdijk te Verrebroek. Op 31 mei liep zij al met 2 jongen langs de spoorweg ter hoogte van Putten West, wellicht met de bedoeling daar de oevers van de plassen op te zoeken. Bij de controle van het nest bleek dat het embryo in het derde ei niet ontwikkeld was.

Nieuws over het Europese Broedvogelatlasproject, EBBA2

Anny Anselin & Glenn Vermeersch [glenn.vermeersch@inbo.be]

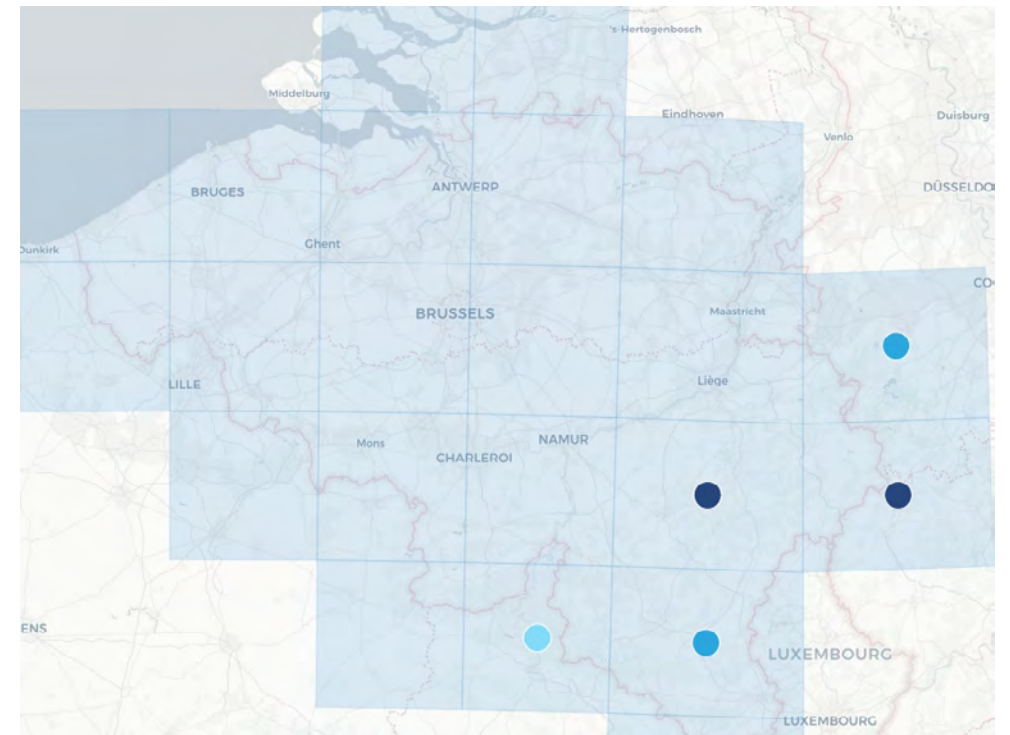
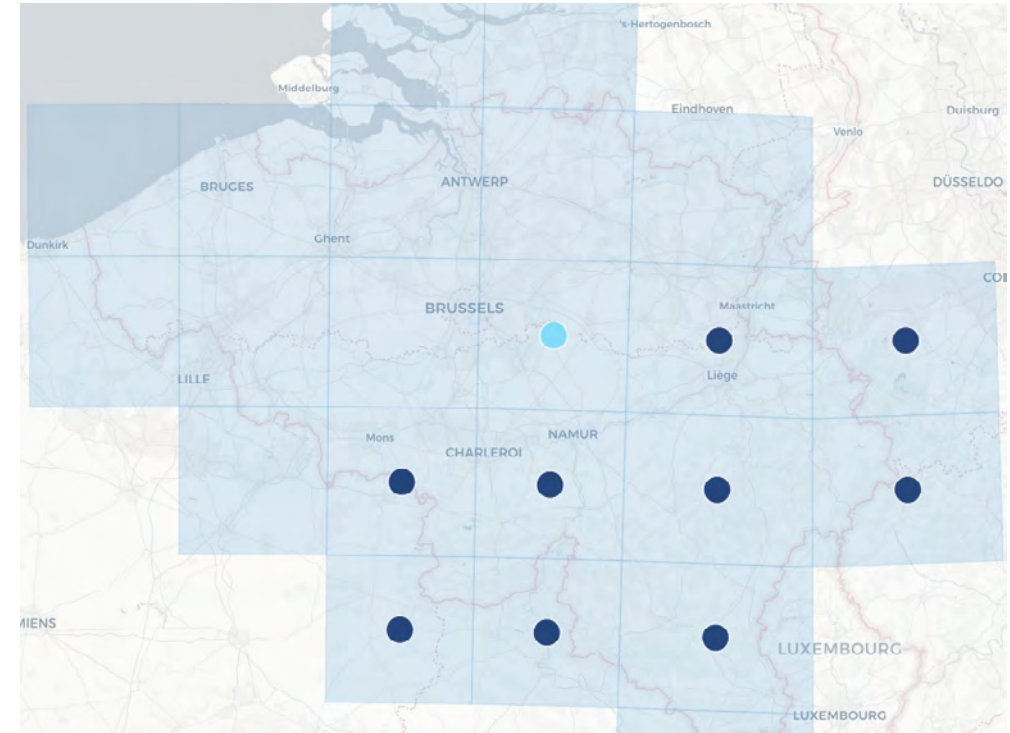
In vorige nummers van INBO-Vogelnieuws (2016/25 en 2017/28) werd het nieuwe Europese Broedvogelatlasproject (EBBA2) voorgesteld, dat gecoördineerd wordt door de *European Bird Census Council* (EBCC). In het kader van dit project worden per land broedvogelgegevens verzameld uit de periode 2013-2017. De belangrijkste doelstelling is goede data te verkrijgen van zowel aanwezigheid, broedzekerheid als aantallen van elke broedvogelsoort binnen UTM-hokken van 50 x 50 km. België ligt (gedeeltelijk) binnen 24 dergelijke hokken. Sommige omvatten zowel delen van Vlaanderen als van Wallonië en zelfs Brussel. Daarom was een goede samenwerking noodzakelijk om gegevens van de verschillende regio's te combineren.

Door de Europese Broedvogel Atlas Coördinatie Werkgroep werd eerst het een en ander getest. Het gaat hier immers om een serieuze organisatie van datalevering door meer dan 50 landen! Zo werd eerst nagegaan in hoeverre het invullen van een gestandaardiseerd data-in Vulformulier vlot verliep. Ook het automatisch doorgeven van de data per land naar de Europese centrale databank werd getest. Dit gebeurde aan de

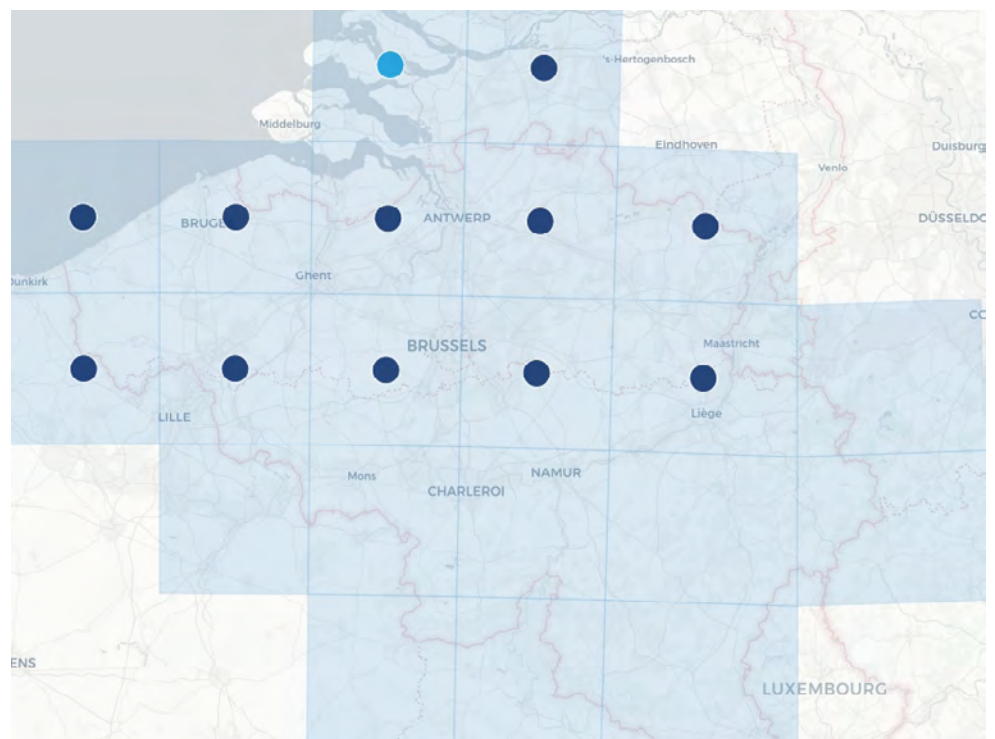
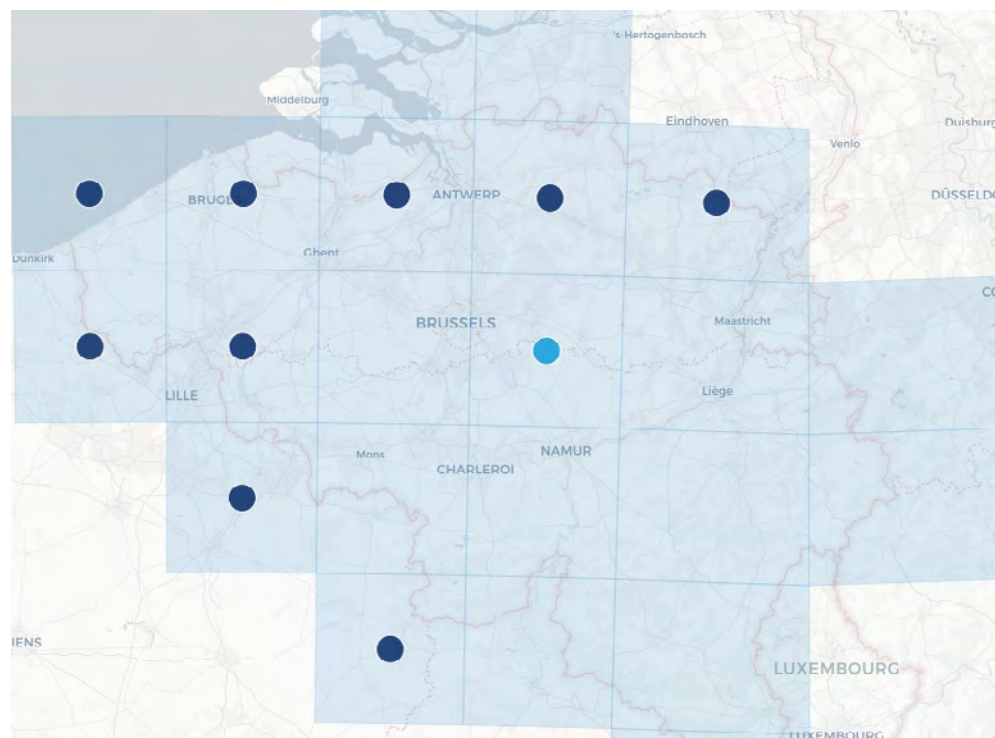

hand van twee pilotprojecten (in 2014 en 2016) waarbij voor een beperkt aantal soorten de gegevens voor alle 50 x 50 hokken werden opgevraagd. Hiervoor werd samengewerkt tussen alle regio's waarbij zowel INBO, Aves-Natagora, Natuurpunt.Studie en het KBIN betrokken waren. In januari 2018 gaven we voor alle Belgische broedvogelsoorten de informatie door over hun aanwezigheid en status. Ondertussen kunnen de nationale coördinatoren de eerste resultaten via een online-tool bekijken en controleren op juistheid. Het zijn kaartjes met per 50 x 50 hok een aanduiding van de aanwezigheid en van de broedzekerheid (zie Figuren 1-4 ter illustratie). Eens de populatieaantallen zijn doorgegeven, kunnen ook die online bekeken worden.

Figuren 1 en 2. Verspreiding en broedzekerheid van waterspreeuw en notenkraker (zeker, waarschijnlijk, mogelijk broedend als respectievelijk van donkerblauw tot lichtblauwe bol).

Figuren 3 en 4. Verspreiding en broedzekerheid van visdief en scholekster (zeker, waarschijnlijk, mogelijk broedend als respectievelijk van donkerblauw tot lichtblauwe bol).

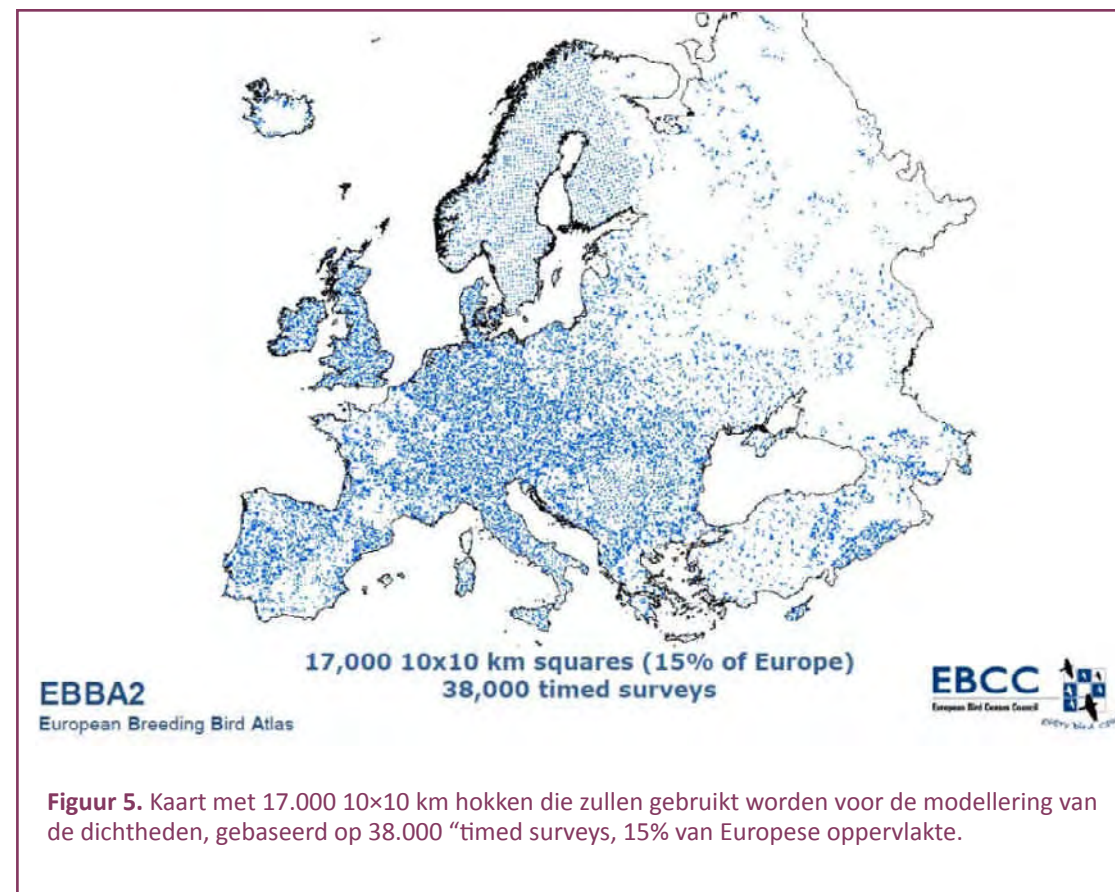
Een laatste, zeker niet zo evident, luik is nu het opgeven van populatieschattingen per soort voor ieder hok. Dit is heel wat moeilijker en hiervoor hebben we opnieuw de koppen bijeen moeten steken en zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande informatie in diverse databanken. Voor de zeldzamere en minder algemene soorten hebben we ondertussen goede tot redelijk betrouwbare aantallen of schattingen per 50 x 50 hok. Voor de hokken die meerdere regio's overlappen worden die aantallen samengeteld. Voor het bepalen van de populaties van de algemene soorten heeft de Europese Broedvogel Atlas Coördinatie Werkgroep een speciaal berekeningsprogramma voorzien. Met deze "Abundance calculator Tool" kunnen aan de hand van dichtheden per grote habitat types per soort redelijke schattingen per hok bekomen worden. Hier wordt dan wel over gerapporteerd in –vrij ruime- grootteklassen. Als alle populatieaantallen van alle in ons land broedende soorten volledig zijn, rest nog het nagaan van gegevens in grensoverschrijdende hokken, om deze met elkaar af te stemmen. Dit gebeurt in de periode tot eind december met behulp van een zogenaamde "Map checker Tool".

Naast het verzamelen van gegevens op 50 x 50 km hok niveau zijn er ook de zogenaamde “timed surveys”. In dat kader werd in juni 2015 een tweede pilootproject gelanceerd. Daarbij werden gegevens van standaardtellingen opgevraagd die als basis konden dienen voor een fjnschalige modellering van dichtheden op een schaal van 10x10 km hokken. Telgegevens konden via verschillende methodes verzameld zijn, maar wel steeds met een vaste duur van minstens 1 uur. Dus zowel lijn-transect-tellingen, territoriumkartering, andere gelopen routes als punttellingen kwamen in aanmerking. Een pilootproject in 2016 waarbij dergelijke gegevens per land werden opgevraagd, wees uit dat tellingen van een half uur ook voldoende waren. Hierdoor konden voor België zowel de ABV-tellingen (INBO-Natuurpunt) als de lijn-transect-tellingen die in Brussel en Wallonië plaatsvinden, gebruikt worden.

Ondertussen is de basis voor het modelleringswerk, na een uitvoerige datacontrole, al heel wat concreter geworden. In het totaal werden dergelijke “timed data” ontvangen uit meer dan 23.000 hokken van 10 x 10 km doorheen heel Europa. Een aantal regio's of landen hebben echter in veel meer hokken tellingen kunnen verrichten dan in andere landen. Daarom werd een selectieproces uitgevoerd, met als doel de steekproefbedekking te homogeniseren, dit als een robuuste basis voor de modellering van de soortenverspreiding. Uiteindelijk leidde dit tot 38.000 “timed surveys”, afkomstig van 17.000 10x10 km hokken (zie Figuur 5). Dit is 15% of de Europese oppervlakte! Met deze data zal het modelleringsproces nu verder ontwikkeld worden.

Voor meer informatie over het Europese Broedvogelatlasproject verwijzen we graag naar de [website](http://www.ebba2.info/what-is-ebba2-and-why-ebba2/) (www.ebba2.info/what-is-ebba2-and-why-ebba2/) en de [Facebook-pagina](https://www.facebook.com/EBBA2.info/) (https://www.facebook.com/EBBA2.info/). En bekijk zeker ook eens de mogelijkheid om soorten te sponsoren!

Figuur 5. Kaart met 17.000 10x10 km hokken die zullen gebruikt worden voor de modellering van de dichtheden, gebaseerd op 38.000 “timed surveys, 15% van Europese oppervlakte.

Referenties

- Anselin A., 2016. Vlaamse broedvogeldata van lokaal tot Europees: bijdragen in het verleden en uitdagingen voor de toekomst. *INBO Vogelnieuws* 25:22-26.
- Anselin A., 2017. EBBA2, het tweede Europese Broedvogelatlasproject (2013-2017) draait op volle toeren! *INBO Vogelnieuws* 28: 13-28.

European Breeding Bird Atlas

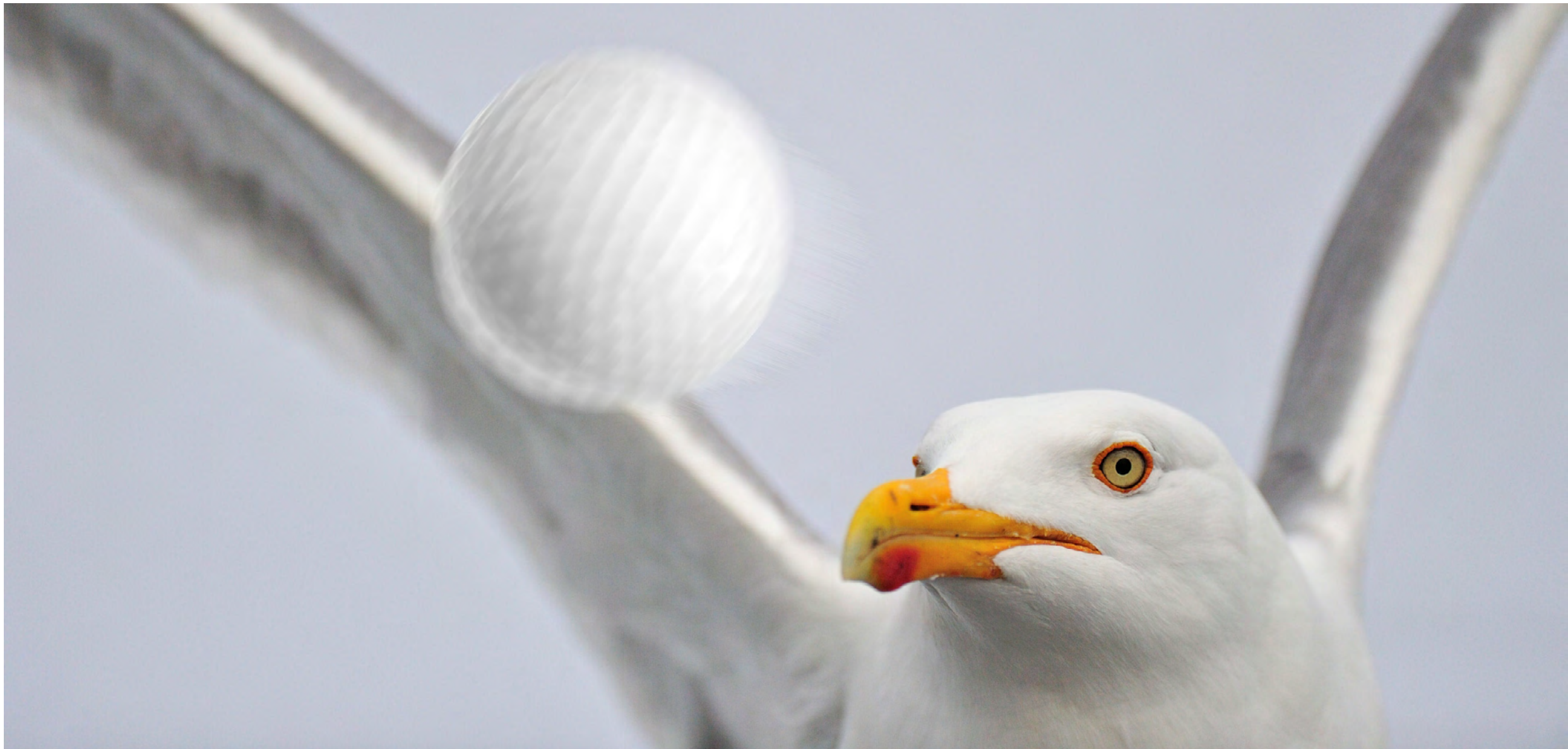
*Finding out where breeding birds occur in Europe
and how this has changed.*

Verlagen op de Wellington golfbaan

Eric Stienen [eric.stienen@inbo.be], Wouter Courtens, Robin Dalemans, Marc Van de walle, Nicolas Vanermen & Hilbran Verstraete

Sinds 1999 doet het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) onderzoek naar verplaatsingen van zilver- en kleine mantelmeeuwen. Voor dat onderzoek werden in totaal 9075 meeuwen voorzien van blauwe kleurringen, vooral in de kolonies in Zeebrugge en Oostende. Ondertussen bevat de kleurringdatabase bijna 130.000 waarnemingen van

gekleurde meeuwen zowel in Vlaanderen als ver daarbuiten. Het kleurringonderzoek levert veel informatie op over nestplaatstrouw, partnertrouw en migratiepatronen van grote meeuwen. En zo nu en dan komen er uiterst verrassende meldingen binnen waarvan onderstaande een mooi voorbeeld is..

Na het overlijden werd de kleurring en de metalen ring verwijderd en gefotografeerd door dhr. Jacobus.

Op 9 april van dit jaar ontvingen we een mail van dhr. Paul Jacobus met de melding dat een zilvermeeuw met ring FKAG op onfortuinlijke manier om het leven was gekomen op de Wellington golfbaan te Oostende door een al dan niet welgemikte slag van een collega golfer. FKAG was één van de oudste meeuwen uit ons databestand. Dit mannetje zilvermeeuw is in 1996 geboren in de kolonie van Europoort te Rotterdam en werd daar geringd met een groene kleurring met code EP89. In 2001, toen hij bijna 5 jaar oud was, werd hij voor het eerst in Zeebrugge gezien en kwam hij daar tot broeden op de huidige terreinen van APM Terminals. Van 2002 tot en met 2005 broedde hij telkens op vrijwel exact dezelfde locatie. Er zat hooguit 7 m afstand tussen de verschillende nestlocaties, die telkens werden opgemeten met een hand-GPS. In 2006 was zijn broedgebied omgevormd tot een verharde containerparking en verhuisde hij noodgedwongen naar een nog ongebruikt terrein, op ongeveer 200 m ten zuidoosten van zijn oorspronkelijke territorium. Daar werd hij op het nest gevangen door INBO en werd de oude versleten kleurring vervangen door een nieuwe blauwe ring met code FKAG. In

2007 broedde FKAG 7 meter verderop en in 2008 verhuisde hij zijn nest nog eens 32 m naar het zuiden, waarschijnlijk omdat er toen een vossenburcht vlak bij zijn oude territorium lag. De verstoringdruk door vos werd hem echter toch teveel en vanaf 2009 heeft FKAG niet meer in Zeebrugge gebroed. Het is onduidelijk of FKAG is verhuisd naar een geheel andere locatie of dat hij nooit meer tot broeden kwam. In elk geval werd hij 's winters nog geregeld gezien in of in de buurt van Oostende. En daar werd hij dus in april 2018 fataal geraakt door een golfbal. FKAG is net geen 22 jaar oud geworden.

Vogelnieuws is de ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO is een wetenschappelijk instelling van de Vlaamse Gemeenschap, opgestart op 01/04/06 als fusie van het Instituut voor Natuurbehoud (IN) en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW).

Vogelnieuws wil alle vrijwillige medewerkers en geïnteresseerden regelmatig informeren over lopende ornithologische projecten op het INBO.

Verantwoordelijk uitgever:

Prof. Dr. Maurice Hoffmann, administrateur-generaal
Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO)

Redactie:

Koen Devos & Glenn Vermeersch

Werkten mee aan dit nummer:

Koen Devos, Anny Anselin, Glenn Vermeersch, Geert Spanoghe, Eric Stienen, Henk Castelijns, Kris De Graeve, Christian Boutrouille, Filiep T'Jollyn, Wouter Courtens, Robin Dalemans, Marc Van de walle, Nicolas Vanermen & Hilbran Verstraete

Vormgeving:

Nicole De Groof

Algemene informatie

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)
Herman Teirlinckgebouw
Havenlaan 88 bus 73, 1000 Brussel.

Tel. 02/430.26.37

info@inbo.be

www.inbo.be

Ringmus- Koen Devos